
Náklady nejsou sankce. A nemají být

16.1.2012 Lidové noviny str. 19 Právo & Justice

HYNEK BAŇOUC

Dluhy se musí platit. Ale náhrada nákladů řízení musí být přiměřená vzhledem k předmětu sporu

Na stránkách Práva & Justice LN probíhá debata právníků o nákladech řízení ve sporech o malé dluhy (typicky dlužníci dopravních podniků), z nichž se stal výnosný byznys. Tento text vyjadřuje postoj soudce Okresního soudu v Chrudimi; otiskujeme ho kvůli nové právní argumentaci k otázce.

Právo na náhradu nákladů řízení je integrální součástí práva na spravedlivý proces, garantovaného článkem 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále Listina), respektive článkem 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále Úmluva). Účastníkovi řízení, který měl ve věci plný úspěch, přízná podle občanského soudního řádu „soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování práva proti účastníku, který úspěch neměl“. Ustanovení § 137 odst. 1 a § 151 odst. 2 občanského soudního řádu hovoří o nákladech hotových, resp. prokazatelně vzniklých, u nichž odkazuje na závazný způsob výpočtu. Významná složka nákladů je však určena paušálně, bez ohledu na skutečné náklady.

V právním řádu neexistuje předpis zákonné síly, který by stanovoval pravidla pro výši odměny advokáta, resp. výši paušální náhrady nákladů administrativní povahy.

Podíl nákladů: 510 %? 96 %?

Tyto předpisy existují na podzákonné úrovni, konkrétně v podobě vyhlášek **ministerstva spravedlnosti** č. 484/2000 Sb. (o paušálních sazbách odměn) a č. 177/1996 Sb. (dále „advokátní tarif“).

Obě vyhlášky stanovují náhradu metodou sazbování vázanou na typ projednávané věci. Je tomu tak zřejmě proto, že normotvůrce u jednotlivých věcí odhadoval jejich typovou složitost, což promítl do stanovené výše odměny. Lze jen odhadovat, že stanovení sazby vycházelo z pravidelného průběhu soudního řízení, jež od advokáta vyžaduje seznámení se s věcí a její odborné vyhodnocení, sepsání návrhu, resp. vyjádření k návrhu, a aktivní účast u ústního jednání. Vyhláška č. 484/2000 Sb. odměnu stanoví bez ohledu na počet uskutečněných jednání; několikatisícová výše náhrady měla patrně odrážet i fakt, že ve věci je činěn směr k soudu více než jeden procesní úkon vyžadující bezprostřední a aktivní účast připraveného advokáta.

Podzákonné předpisy umožňují, aby v pásmu jistiny 1 až 1000 Kč představoval procentní podíl pravidelně uplatňovaných nákladů zastoupení (dva úkony právní služby a odměna advokáta) v poměru k jistině částku až v rozsahu mezi 510 % a 510 000 % (či 612 % až 612 000 %, je-li zástupce úspěšného účastníka plátcem DPH).

V pásmu jistiny 1001 Kč až 5000 Kč jde o 132 % až o 660 % (resp. 158 % až 791 % s DPH). V pásmu jistiny 5001 Kč až 10 000 Kč jde o 96 % až 192 %, (resp. 115% až 230% s DPH), k čemuž je třeba vždy připočítat soudní poplatek, který se v pásmu 1 Kč až 15 000 Kč pohybuje ve vztahu k jistině v rozmezí 4 % až 6000 %.

Soudce vážou zákony a ústava Od přijetí citovaných vyhlášek však občanské soudní řízení doznalo podstatných změn. Zákonodárce razantně rozšířil aplikační záběr tzv. bagatelních sporů (§ 202 odst. 2, ale i § 237 odst. 1 písm. a) občanského soudního řádu), v nichž významně omezil procesní práva účastníků, kteří nemají možnost podávat odvolání, pokud peněžní vyjádření předmětu sporu nepřesahuje 10 000 Kč. Zákonodárce také rozšířil možnosti rozkazního řízení o tzv. „elektronický“ platební rozkaz (§ 174a) a rozšířil možnosti tzv. náhradního doručení (§ 46b ve spojení s § 49 odst. 4).

To vše ve spojení s možností konkludentního souhlasu s upuštěním od ústního jednání (§ 115a ve spojení s § 101 odst. 4) znamenalo faktické vytvoření zvláštního typu sporů, u nichž úspěch žalobce nevyžaduje v zásadě jinou aktivitu než převzetí věci a sepsání náležitých návrhů, jeho podání na soud a případnou rutinní reakci na podání soudu či protistrany. Právní praxe dále výrazně rozšířila fenomén tzv. formulářových žalob, užívaných ve sporech o zaplacení, u nichž je typické, že jak návrhy, tak předsoudní korespondence (je-li nějaká) se u téhož žalobce liší jen v drobných jednotlivostech, ale základ právní argumentace, včetně její stylizace a formálního vyjádření, je neměnný. Vyrobení formulářové žaloby je spíše administrativním než právním úkonem.

Tuto nynější povahu bagatelních inkasních sporů neberou vyhláška 484/2000 Sb. ani advokátní tarif v potaz. Jde přitom o právní předpisy podzákonné právní síly, jimž je každý soudce vázán jen při dodržení podmínek čl. 95 odst. 1 Ústavy. Výkon práva na právní pomoc, s nímž se pojí

materiální zabezpečení dostupnosti právní pomoci, nesmí nepřiměřeně omezovat majetková práva protistrany, která jen proto, že se stala dlužníkem, není zbavena ústavně zaručené ochrany vlastnictví (čl. 11 Listiny), resp. legitimního očekávání ochrany majetkových hodnot (čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě).

Tyto úvahy o prozařování ústavních norem do horizontálních právních vztahů nic nemění na trvání požadavku, že dlužník, který dobrovolně neuhradil svůj závazek, je povinen v případě soudního vymáhání pohledávku uhradit, včetně jejího příslušenství a nákladů skutečně vynaložených na toto vymáhání.

Pokračování na straně 20

Náklady nejsou sankce. A nemají být
Dokončení ze strany 19

Nicméně náš právní řád, stejně jako řády ostatních civilizovaných národů, obsahuje ustanovení, která umožní věřiteli účinně vymoci na dlužníkovi splnění jeho povinnosti, avšak zároveň v rozumné míře ochraňují dlužníka před takovými dopady nesplnění dluhu, které jsou s ohledem na povahu věci a celkové posouzení právního vztahu mezi věřitelem a dlužníkem nepřiměřené (například limitace smluvních pokut, úroků z prodlení, zákaz propadné zástavy).

V přiměřené relaci Náklady řízení nejsou sankčním příslušenstvím pohledávky. Jejich funkce je jiná: zajistit tomu, kdo pro vymození pohledávky podal žalobu, aby dostal, co mu náleží.

Měla-li by mít náhrada sankční účel, nelze přehlédnout, že sankční příslušenství pohledávky nárokované z důvodu prodlení je v soukromém právu u nepodnikatelských vztahů limitováno sankcí absolutní neplatnosti (§ 517 odst. 2 občanského zákoníku). Náhrada nákladů není sankcí: má zajistit, aby úspěšný účastník nebyl nepřiměřeně zatížen tím, že se musel obrátit na soud.

Náhrada musí být v právním státě v přiměřené relaci k předmětu sporu. Nejde zde o otázku nepřiměřené ochrany dlužníka neplnění své povinnosti, ale o otázku účinné ochrany věřitele při zachování některých prvků minimální ochrany dlužníka. Dluhy se musí plnit; avšak paušální výše odměny advokáta a paušální náhrady výdajů jsou stanoveny předpisem, který se nezabývá otázkou přiměřenosti výše náhrady.

Principy ústavního pořádku neumožňují, aby mezi soudně vymáhanou částkou a náklady vynaloženými k jejímu vymození byl hrubý nepoměr (viz judikatura Ústavního soudu, zvláště nálezy II. ÚS 275/01 z 28. ledna 2003). Ústavní soud svými rozhodnutími vydanými v roce 2002 výslovně připustil možnost posuzovat menší zpracovatelskou náročnost formulářových žalob, jakož i možnost posuzovat přiměřenost náhrady vypočtené na základě paušálních sazeb (mj. usnesení II. ÚS 442/02 z 8. října 2002).

Zásadní slovo k přiměřenosti náhrady nákladů pak Ústavní soud vyslovil v usnesení IV. ÚS 2777/11 z 27. prosince 2011 (rozhodnuto o 57 stížnostech) a v usnesení III. ÚS 3303/11 z 20. prosince 2011: „Tvrzení stěžovatelky, že odměna za zastupování advokátem v civilním řízení před obecnými soudy je sama o sobě vždy nákladem potřebným k účelnému uplatňování nebo bránění práva, Ústavní soud neakceptoval jako nesprávné v případech, kdy obecný soud svůj náhled na nevhodnost aplikace tohoto principu jen jednoduchým právem založeného řádně odůvodní.“ Poplatek, úkon a 300 Kč Má-li návrh formulářovou podobu (může jít jak o elektronický platební rozkaz, tak o stručnou žalobu obvyklou pro advokátský proces), která zachovává jen nejnutnější míru individualizace, pak míra odborného vkladu profesionálního právního zástupce není patrná. Nelze přehlížet, že žalobce mohl dosud spoléhat na přetrvávání praxe, v níž obecné soudy (při rozhodování o náhradě nákladů) nerozlišovaly mezi běžnými a formulářovými žalobami a náhradu zcela abstrahovaly od reálného průběhu řízení. Poznatky z úřední činnosti i z občanského života přinesly tlak na změnu rozhodovací praxe. (...)

Zákon hovoří o náhradě nákladů „potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva“ (§ 142 odst. 1 občanského soudního řádu). Povinnosti ústavně konformní interpretace přitom podléhají jak pojem potřebnosti, tak pojem účelnosti. S ohledem na ústavní princip proporcionality lze dovodit, že zde je dán prostor ke korekci celkové částky náhrady nákladů stanovené podle podzákoného právního předpisu tak, aby přisouzená náhrada byla v přiměřeném vztahu jak k jistině, tak ke skutečným úkonům, jež právní zástupce musel učinit.

V případě úspěchu projednávaného návrhu lze přistoupit ke krácení náhrady nákladů řízení vypočtené podle podzákoného předpisu tak, že soud přizná náhradu soudního poplatku, plnou paušální náhradu výdajů za jeden či dva úkony právní služby a odměnu advokáta ve výši 300 Kč, neboť z hlediska vynaložené práce je tento úkon na úrovni úkonu spíše administrativního a vyžaduje - ve srovnání s jinými úkony - minimální intelektuální vklady a odbornost. Takto vypočtená odměna stále

uhradí žalobci jeho skutečné náklady, a to i když by se do skutečných nákladů promítly nutné administrativní režie.

To vše vytvořilo zvláštní typ sporů, kde úspěch žalobce nevyžaduje víc než převzetí věci, sepsání návrhu, podání na soud a rutinní reakci

Foto popis|

O autorovi| HYNEK BAŇOUCH soudce Autor (* 1972) je soudcem Okresního soudu v Chrudimi. Dříve pracoval na Ústavním soudu jako asistent soudce. Právní názor v tomto článku vyjadřuje i názor dalších soudců civilního úseku Okresního soudu v Chrudimi.
